

Вуксан Вуко Мігрович, Президент асоціації шеф-кухарів Черногорії, ректор, Академія гостинності та окремого бізнесу НЕС, Jadranski put BB, Sveti Stefan, Montenegro, 85315
E-mail: koydelekne@desos.com

Ваніка Грувер, аспірант, Педагогічний коледж Мічиганського державного університету, Erickson Hall, 134, East Lansing, MI 48824-1034 ,

УДК 658.1.001.76(477)

DOI: 10.15587/2313-8416.2019.168779

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

© **І. В. Руденко, Н. О. Постољна, О. М. Голованова, Т. М. Приходько, В. П. Золотоверха**

Проаналізовано витрати на наукові дослідження в Україні у порівнянні з іншими державами світу. Зроблено висновок, що інноваційна діяльність в Україні та її фінансове забезпечення характеризуються досить високим ступенем невизначеності й ризику і потребують активізації. Проведена оцінка динаміки джерел фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств і їх структури протягом 2010–2017 років. Доведено, що інноваційна діяльність в Україні фінансується переважно за рахунок власних коштів. Відзначено значне зменшення фінансування інновацій іноземними інвесторами. Запропоновано напрямки активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, підприємства, джерела, розвиток, структура, інвестиції, активізація

1. Вступ

Європейський вибір Української держави на шляху інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовлює потребу у формуванні та запровадженні інноваційної моделі розвитку, яка має сприяти високим темпам сталого економічного зростання, модернізації суспільства. Це дасть можливість забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищить експортний потенціал країни у світовому науково-технологічному просторі.

Завдяки безперервному впровадженню інновацій індустріально розвинені країни змінюють масштаб і структуру виробництва. Інновації здійснюють великий вплив на якість життя, взаємини людей, їх ставлення до довкілля. «Зважаючи на нинішнє загострення глобальних екологічних проблем напевне можна стверджувати, що подальший прогрес людства забезпечить застосування екологічно чистих, безвідходних технологій, розробка яких можлива лише на основі здійснення науково-технічних досліджень та розвитку інноваційного підприємництва» [1].

Інноваційний етап розвитку нерозривно пов'язаний з пошуком джерел фінансування та підвищенням ефективності використання фінансових важелів. Зважаючи на дефіцит фінансових ресурсів, який притаманний нинішній економічній ситуації в Україні, питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств є дуже актуальними і потребують подальших досліджень.

2. Літературний огляд

Дослідженнями аспектів інноваційної діяльності займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Вагомий внесок у розв'язання цієї проблеми зробили фахівці, які у своєму дослідженні охарактеризували

модель інноваційного розвитку та її національні особливості, а також виявили суперечності інноваційного процесу в Україні [1]. Досліджували ключові проблеми фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств також і інші вчені. Вони визначили організаційні форми підтримки інноваційної діяльності та надали рекомендації щодо використання власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання [2]. Іншим науковцем було здійснено аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств України та наголошено на необхідності фіскального стимулювання інноваційної діяльності підприємств, підвищення рівня банківського кредитування та венчурного фінансування [3].

Можливості розширення джерел власних фінансових ресурсів підприємств для активізації їх інноваційної діяльності висвітлено у наступному дослідженні [4]. Використання позабюджетних джерел фінансування в частині спрямування інвестиційного потенціалу фінансових установ в інноваційний процес та кредитування інноваційних проектів досліджено науковцями у наступній роботі [5]. Ними акцентовано увагу на заходах непрямого стимулювання інноваційної діяльності.

Наступним науковцем запропоновано концептуальну модель інноваційної стратегії України та охарактеризовано сутність її складових стосовно стратегічних напрямків. Крім того, визначено передумови її реалізації [6]. Досить змістовно, на нашу думку, наступний автор систематизував фактори мікросередовища, які впливають на інноваційну активність підприємств, та запропонував статистичні показники, що дають змогу провести оцінювання.

Слід зазначити, що у роботах зарубіжних учених звертається увага на проблему впливу різних

джерел фінансування на чутливість інноваційної діяльності. Деякі з них вважають, що найбільш чутливою інноваційна діяльність є для малих і новостворених підприємств з високими темпами економічного розвитку [7]. Аналогічні наукові погляди щодо впливу зміни грошових потоків на чутливість інноваційної діяльності підприємств спостерігаються у роботах інших науковців [8, 9].

Наукові розробки цих та інших авторів містять серйозні напрацювання щодо питань фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Проте ряд проблем, пов'язаних з активізацією інноваційного розвитку, не знайшли свого остаточного вирішення. В умовах швидкоплинного науково-технічного прогресу вони знову постають в інших аспектах, оскільки економіка є динамічною системою, яка постійно породжує нові проблеми, що потребують наукового вирішення. Необхідно своєчасно аналізувати можливі джерела фінансування інвестицій, які мають найбільший вплив на обсяги інноваційної діяльності. Це й обумовило актуальність обраної теми дослідження.

3. Мета і задачі дослідження

Метою статті є аналіз сучасного стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні, виявлення існуючих проблемі розробка пропозицій щодо його покращення.

Відповідно до мети були поставлені такі задачі:

1. проаналізувати витрати на наукові дослідження в Україні у порівнянні з іншими державами світу;
2. оцінити динаміку джерел фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств і їх структуру;
3. запропонувати шляхи активізації фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств України.

4. Аналіз сучасного стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні та можливості його покращення

Масштаб фінансування наукових досліджень є одним з найважливіших показників у розвитку національного науково-технічного й інноваційного потенціалу. Світовий досвід свідчить, що вплив вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалу на соціально-економічний розвиток країни значною мірою залежить від частки внутрішнього валового продукту (ВВП), яка витрачається на наукові дослідження. Відомо, що лише за рівня витрат, який перевищує 1,7 % ВВП, наука дійсно починає впливати на розвиток економіки. Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність" передбачено бюджетні асигнування на науку і науково-технічну діяльність у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України [10]. У Європейському Союзі згідно зі стратегією «Європа 2020» була визначена мета збільшити валові витрати на наукові дослідження з 2 % до 3 % ВВП [11].

Під час дослідження була зроблена порівняльна характеристика витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП зарубіжних країн та України (рис. 1).

Як показало дослідження, частка цих витрат в Україні є однією з найменших серед країн світу. За даними 2016 року вона склала 0,48 %. В той час як часткаобсяг витрат на НДР у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,03 %.

Більшою за середню частку витрат на дослідження та розробки була у Швеції – 3,25 %, Австрії – 3,09 %, Німеччині – 2,94 %, Данії – 2,87 %, Фінляндії – 2,75 %, Бельгії – 2,49 %, Франції – 2,25 %; меншою – у Латвії, Румунії, Кіпрі, Мальті, Болгарії та Словаччині (від 0,44 % до 0,79 %) [12].

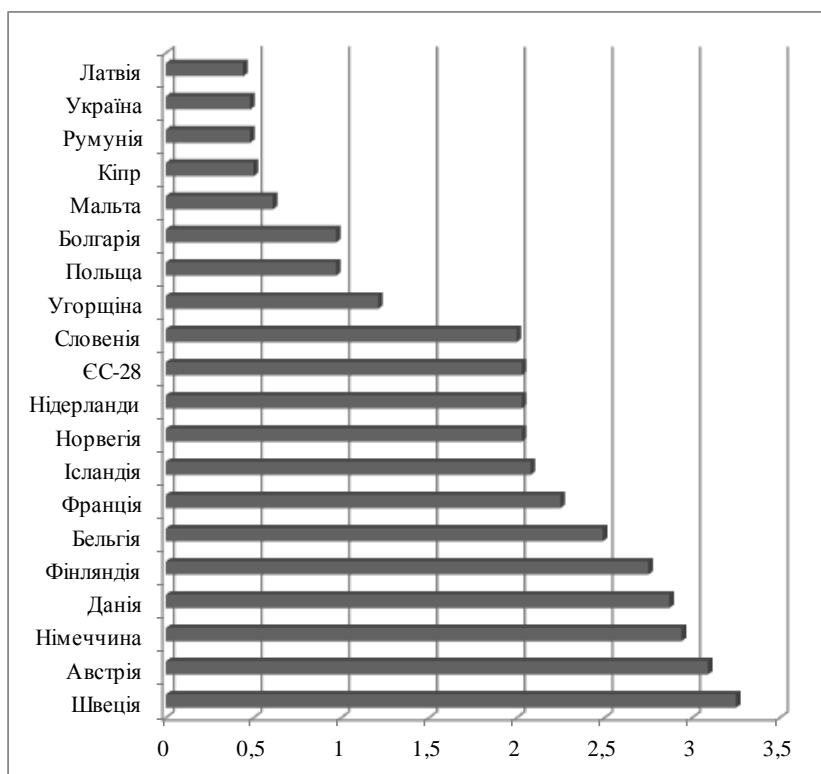

Рис. 1. Частка витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП зарубіжних країн та України у 2016 році, % (сформовано на основі [12])

Це доводить, що проблема належного фінансового забезпечення науки в Україні є актуальною та виходить за межі наукової площини й набуває економічного значення.

Слід зазначити, що для підсилення інноваційної активності та інноваційно-інвестиційної привабливості урядом була розроблена Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, результатами реалізації якої мають стати:

- утвердження інноваційної моделі економічного й соціального розвитку України;
- підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу країни;
- посилення конкурентоспроможності національної економіки;
- досягнення стабільного сталого розвитку й покращення добробуту громадян.

Проте, як показало дослідження, інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, а кількість підприємств, що впроваджують інновації, продовжує зменшуватися з кожним роком (зараз їх частка становить 16,2 % [13], що менше в 3–4 рази, ніж в інноваційно-розвинутих країнах), тому головна мета Стратегії має конкретне кількісне визначення: підвищити до 2020 року вплив інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази [14].

Відомо, що «фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності в Україні здійснюється

за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів установ, організацій та підприємств, вітчизняних та іноземних замовників робіт, грантів, інших джерел, не заборонених законом» [10]. При цьому для розвинених країн Європи та США характерна комбінована модель фінансового забезпечення, яка включає приблизно однаковий обсяг фінансових ресурсів як з державних, так і з приватно-комерційних джерел [15].

Аналіз структури джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні (табл. 1, рис. 2), показав, що в 2010 р. інноваційна діяльність фінансувалася за рахунок:

- 1) коштів державного бюджету – на 87,0 млн. грн. (1,1 % загальної суми);
- 2) власних коштів підприємств – на суму 8045,5 млн. грн. (59,4 % до загального обсягу фінансування);
- 3) коштів іноземних інвесторів – на суму 2411,4 млн. грн. (30,0 %);
- 4) інших джерел фінансування – на суму 771,9 млн. грн. (що становить 9,6 %) [13].

Аналіз динаміки джерел фінансування свідчить, що протягом 2011–2015 років істотно зростала частка фінансування інновацій за рахунок власних коштів (з 52,9 до 97,2 %, тобто на 44,3 відсоткових пункти). За останні два роки вона зменшилася на 12,7 відсоткових пункти і склала у 2017 році – 84,5 %.

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств (2010–2017 рр.) (млн. грн.) (сформовано на основі [13])

Джерела фінансування	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього, у тому числі за рахунок коштів	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	9117,5
власних	4775,2	7585,6	7335,9	6973,4	6540,3	13427,0	22036,0	7704,1
державного бюджету	87,0	149,2	224,3	24,7	344,1	55,1	179,0	227,3
іноземних інвесторів	2411,4	56,9	994,8	1253,2	138,7	58,6	23,4	107,8
інших джерел	771,9	6542,2	2925,6	1311,3	672,8	273,0	991,1	1078,3

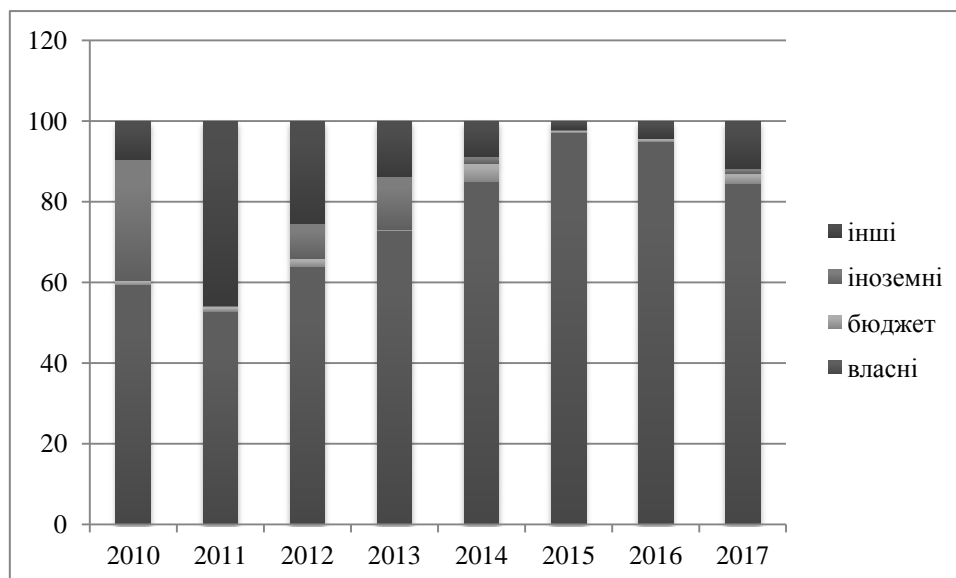

Рис. 2. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності за 2010–2017 рр. (сформовано на основі [13])

Щодо фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів Державного бюджету, то цей рівень продовжує залишатися дуже низьким (у 2015 й 2016 роках, відповідно, становив 0,4 і 0,77 %, а у 2017 році – 2,49 %).

Отримані показники свідчать, що інноваційна діяльність в Україні фінансується переважно за рахунок власних коштів. Державне фінансування становить лише 2,5 %. Якщо розглядати дану проблему більш детально, можна зробити висновок, що в цілому фінансування інновацій за рахунок власних коштів мало тенденцію до зростання з 2011 по 2015 рік, після чого спостерігалось поступове зменшення власного фінансування промисловими підприємствами України своєї інноваційної діяльності.

Привертає до себе увагу значне зменшення фінансування інновацій іноземними інвесторами. Так, у 2010 році це фінансування становило 30 %. Що є достатньо високим показником. У 2011 році воно майже було припинено (0,4 %). Протягом 2012–2013 рр. іноземні інвестори почали відновлювати фінансування інноваційної діяльності, довівши їх частку до 13,1 %, після чого знов відбулося різке припинення фінансування інновацій в Україні.

Ми це пов'язуємо з недовірою інвесторів та високими інвестиційними ризиками у зв'язку з початком воєнних дій в Україні та антитерористичних операцій.

5. Результати дослідження

Проведене дослідження показало, що фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні є багатограним процесом, пов'язаним з управлінням капіталом щодо залучення різних його видів. Тому політика фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності потребує комплексного підходу до вивчення. Так, на нашу думку, на сьогодні необхідним є вирішення питань, пов'язаних із своєчасною діагностикою ефективності діючої на підприємстві політики фінансування. Особливо це важливо в умовах досить нестійкого становища ринкової ситуації в Україні і необхідністю швидкого реагування й адаптації до вимог ринку.

Якщо діюча політика фінансування інноваційної діяльності виявилася неефективною, то необхідно оптимізувати джерела фінансування. Для цього, зокрема, можна запропонувати:

- розробку комплексних інвестиційних проєктів на державних та регіональних рівнях;
- створення неприбуткових інституцій, які б сприяли залученню іноземних інвестицій;
- запровадження інвестиційних податкових канікул в пріоритетних напрямках тощо.

6. Висновки

1. Проаналізовано витрати на наукові дослідження в Україні в порівнянні з іншими державами світу. Визначено, що частка цих витрат в Україні у 2016 році становила 0,48 %. Це дуже низьке значення у порівнянні з аналогічним показником зарубіжних країн, які входять до Європейського Союзу. Це довело, що проблема фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні є актуальною і потребує вирішення.

2. Була проведена оцінка динаміки джерел фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств і їх структури. Результати досліджень показали, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні залишаються власні кошти. Державне фінансування протягом останніх років збільшилося, але продовжує бути занадто низьким. Протягом останніх років відбулося різке зменшення фінансування інноваційної діяльності в Україні іноземними інвесторами. Таким чином було зроблено висновок, що інноваційна діяльність в Україні та її фінансове забезпечення потребують активізації.

3. Враховуючи світовий досвід, ми запропонували шляхи активізації фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств України, зокрема, розробку комплексних інвестиційних проєктів на державних та регіональних рівнях, розширення типової структури джерел фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України тощо. Це дозволить швидко та ефективно впроваджувати та комерціалізувати інновації, забезпечуючи високу рентабельність інноваційної діяльності.

Література

1. Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю., Зянько В. В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2015. 172 с.
2. Возняк Г. В., Кузнєцова А. Я. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: монографія. Київ: УБС НБУ, 2007. 183 с.
3. Почтовюк А. Б. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2016. № 3 (75). С. 133–140.
4. Колодяжна І. В., Борблік К. Е. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України // Економіка і суспільство. 2017. № 9. С. 448–453.
5. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія / Діба М. І., Юркевич О. М., Майорова Т. В., Власова І. В. та ін.; ред. Діба М. І., Юркевич О. М. Київ: КНЕУ, 2013. 425 с.
6. Федулова Л. І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України // Економіка і прогнозування. 2012. № 1. С. 87–100.
7. Altı A. How Sensitive Is Investment to Cash Flow When Financing Is Frictionless? // The Journal of Finance. 2003. Vol. 58, Issue 2. P. 707–722. doi: <http://doi.org/10.1111/1540-6261.00542>
8. Ağca Ş., Mozumdar A. The impact of capital market imperfections on investment–cash flow sensitivity // Journal of Banking & Finance. 2008. Vol. 32, Issue 2. P. 207–216. doi: <http://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2007.02.013>

9. Asciglu A., Hegde S. P., McDermott J. B. Information asymmetry and investment–cash flow sensitivity // Journal of Banking & Finance. 2008. Vol. 32, Issue 6. P. 1036–1048. doi: <http://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2007.09.018>
10. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України № 848-VIII. 26.11.2015. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (Дата звернення: 02.02.2019)
11. Сіденко В. Р. Інноваційна модель розвитку ЄС – від Лісабонської стратегії до «Європи 2020» // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2011. № 1. С. 113–126.
12. Статистичний збірник «Наука та інноваційна діяльність» за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm (Дата звернення: 03.02.2019)
13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 02.02.2019)
14. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» № 2632-VI. 21.10.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2632-17> (Дата звернення: 03.02.2019)
15. Руденко І. В., Постольна Н. О., Голованова О. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: мат. XII Міжнар. наук.-пр. конф. Харків: ХНАДУ, 2018. С. 158–160.

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук Нестеренко О. О.
Дата надходження рукопису 09.04.2019*

Руденко Інна Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, Циклова комісія управління та адміністрування, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: innazin1791@gmail.com

Постольна Наталія Олександрівна, викладач, Циклова комісія управління та адміністрування, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: ya.nataliya.postolnaya@gmail.com

Голованова Олена Миколаївна, викладач, Циклова комісія управління та адміністрування, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: ivanovaelena0912@gmail.com

Приходько Тетяна Миколаївна, завідувач відділення, Відділення економіки, управління та адміністрування, Циклова комісія управління та адміністрування, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: tanya_150378@ukr.net

Золотоверха Вікторія Петрівна, викладач, Циклова комісія управління та адміністрування, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: vika_chibisova@ukr.net